

Z listů Theodora Lessinga a Jakuba Demla (1925–1933)

Anderten u Hannoveru 1. prosince 1925
letní vilka Miriam

Ctěný a milý pane a příteli,
budete mě možná považovat za nevděčníka, protože Vám za Váš tak pěkný a srdečný dopis děkuji až dnes, a za oba obrázky, které si stále dokola prohlížím: ten pevný, poctivý a dobrý obličej Vašeho pana otce¹ a ten malý dojemný domek, v němž jste se Vy, můj ctěný příteli, narodil.² Velmi lituji toho, že neumím česky, a tak si nemohu ani jednu z obou zaslanych knih *Philomena sancti Bonaventurae*³ a deník⁴ přečíst. Dostaly se mi do rukou tak nádherně a pečlivě zabaleny, jsem velmi rád, že je mám, ale nemám zde nikoho, kdo by mi z nich mohl překládat. Ve Žďarci u Tišnova na Moravě mám starou přítelkyni Annu Pammrovou, která přeložila dva mé spisy do češtiny.⁵ Pošlu jí Vaše knihy, aby mi přeložila do němčiny alespoň pár stránek. Teď ale musím na svou omluvu vysvětlit, proč píše až dnes. V poslední době jsem se naprosto stáhl do samoty, bydlím v malé vesnici, dobrou hodinu cesty od Hannoveru; zde mám malý domek, nikoliv nepodobný tomu, v němž jste se narodil, zde žiji se svou neúnavnou,

1 Jakub Deml st. (1842–1918).

2 Dům č. 100 v Tasově, dnes již neexistující.

3 Jde pravděpodobně o třetí, dvojjazyčné vydání *Slavíka svatého Bonaventury — Philomena sancti Bonaventurae*, překlad a výklad Jakub Deml, vydala P. Kytlicová v Tasově v listopadu 1925.

4 Deml používal deníkovou formu v mnoha svých knihách soustavně od roku 1912, není tedy jasné, kterou knihu má Lessing na mysli. Pokud mu však Deml zaslal své aktuální publikace, mohlo jít o *Šlépěje IX*, které vydala Pavla Kytlicová v Tasově v srpnu 1925 a které pojednávají o Lessingově případu. Z pozdějších Demlových publikací se v Lessingově fondu v LA PNP dochovala druhá vydání deníkové knihy *Rosnička* (1927) a snových próz *Tanec Smrti* (1927).

5 Ke vztahu Anny Pammrové (1860–1945) a Theodora Lessinga viz její dopisy s komentářem Libuše Heczkové (*Slovo a smysl* 18, 2021, č. 37, s. 137–146). Pammrové překlady Lessingových prací vydával knižně Cyril M. Höschl v Klatovech: *Evropa a Asie* (1918), *Dějiny jako vsunutí smyslu v nesmyslné* (1919) a *Prokletá kultura* (1922).

pilnou ženou,⁶ svým nejlepším druhem, a se svou dvanáctiletou dcerou Ruth;⁷ v polích, lesích, obklopen mnoha zvířaty a obyčejnými lidmi. Zrovna jsme zasypáni sněhem, a cesta do města je proto namáhavá, ale klid a vnitřní mír nám to vše stokrát vynahradí. Velmi rád teď sním o tom, že se v létě vypravím na cestu do Česka a že Vás v Tasově navštívím. Uvidíte pak, že — ač si jsou naše biografie a naše vzdělání či náš okruh povinností vzhledem k různým jazykům vzdáleny — v základním nastavení a religiózním nahlížení tohoto pomíjivého a nicotného života hluboce souzníme; těším se na to, že se s Vámi pomodlím v malém kostelíku a že ve Vás mohu uctívat muže, jehož srdce je tak svobodné a nepředpojaté, muže s tak velkým rozhledem, který přese všechno slouží církvi a nemá zapotřebí opouštět jednoduchý a dětský jazyk a formu prosté víry.

Jsem Vám velmi, velmi vděčný za Vaše povzbuzení a ze své klauzury posílám do té Vaší nejradostnější pozdravy a mnoho srdečných přání všeho dobrého.

Váš

Theodor Lessing

Tasov 28. XII. 1925

Ctěný příteli,⁸

zasláním tří divokých labutí a ostatních Zvířat⁹ jste nám způsobil velikou radost. Obzvláště třetí labuť nás potěšila svými slovy: „Heuréka, jsem zde!“ Děkujeme Vám co nejsrdečněji za tento krásný a tak dobrý vánoční dárek.

Současně se mnou a u téhož stolu Vám píše i paní Pavla,¹⁰ ona němčinu ovládá mnohem lépe než já, žila totiž třicet let ve Vídni, kde její otec pracoval jako ministerský úředník. Od ní, milý příteli, obdržíte bližší informace o místu jménem Tasov.¹¹

6 Ada Lessingová (1883–1953), rozená Adele Minna Abbenthernová, druhá Lessingova manželka, novinářka, politička a průkopnice vzdělávání dospělých.

7 Ruth Lessingová (1913–1992), později provdaná Gorniová; po smrti své matky pokračovala v její vzdělávací práci.

8 Německý originál tohoto listu Deml otiskl v knize *Tepna* (vydala Pavla Kytlicová, Tasov 1926, s. 166–167).

9 Deml zřejmě od Lessinga obdržel čerstvý výtisk jeho knihy *Meine Tiere* (Moje zvířata), oficiálně publikované až k 1. lednu 1926. Na jejím plátěném potahu jsou vytištěny tři vzletající labutě.

10 Pavla Kytlicová (1874–1932), spisovatelka, přítelkyně a spolupracovnice Jakuba Demla a vydavatelka jeho knih.

11 Tasov bylo Demlovo rodiště a od roku 1921 i stálé bydliště. S Pavlou Kytlicovou vystavěli dům a sídlo nakladatelství, kam přijížděli četní hosté včetně Theodora Lessinga. V Lessingově pozůstalosti v LA PNP se dochoval dlouhý dopis Pavly Kytlicové, který shrnuje její život a který jako doplnění právě tohoto Demlova dopisu zahrnul do své edice Marek Neku-la (1996a).

Určitě Vás bude zajímat, že jedna z mých knih — která vyšla již před deseti lety — má titul MIRIAM...¹² Byla mým největším štěstím na tomto světě,¹³ proto to nemohlo jinak skončit.¹⁴ Jak vidíte, *nemluvím* o neštěstí. Jméno Miriam jsem si zvolil pro svou lásku ze všech těch jmen, co jich na světě je. O vánočních svátcích si člověk vzpomene jen na ta nejlepší jména. Vidíte tedy, můj dobrotivý příteli, že mám s Vámi cosi společného,¹⁵ a to ještě mnohem dříve, než jsme se seznámili. To je přece dobrý důvod, abychom se poznali. Nejsem milovník méně významných důvodů — ani v literatuře ne. Proto si také tolik cením Vašich Zvířat. Aby člověk takto viděl, musí to nejdříve vskutku doslova bolestně pocítit a básník má tu moc, že i z pouhé kočky nebo červa vytvoří svůj nebeský autoportrét. Žádný profesor a žádný doktor není s to vypovědět, co básníkovi jen tak přesvědčivě a bezmocně splyne ze rtů:

„Vše je dobré!“¹⁶

(Echo: dcera Ruth...)¹⁷

Žádný básník na světě se nemohl kdy cítit lépe ve svém národě, neboť: *Vše¹⁸ je dobré...* To jsou slova, která rozlišují člověka od netvora, neboť to jsou slova Boží a slova — zvířat.

Pochopil jsem Vás dobře, milý příteli?

Srdečně Vás pozdravuji, milý příteli, Vás a ve Vás všechny ty, jež milujete.

Téměř jsem již napsal: *Na shledanou!*

Byla by to taková chyba?

Váš

Jakub Deml

-
- 12 Knihu *Miriam* vydal Deml vlastním nákladem v Jinošově v roce 1916 hned ve třech odlišných podobách (kromě druhého, úplného vydání i dvě dílčí, první v litografickém přepisu Františka Bílka, třetí s kresbami a v úpravě Františka Koblihy) a reeditoval ji opět v roce 1921, 1935 a 1937.
- 13 Hlavní inspirátorkou knihy *Miriam* byla Demlova přítelkyně, mecenáška a rovněž autorka předmluvy Eliška Wiesenbergerová (1868–1918), pokřtěná Alžběta Anna, rozená Zacharová, manželka továrníka v Žebráce. Rodina ji kvůli vztahu s Demlem a z obavy ze skandálu v roce 1913 načas internovala do nervového sanatoria, poté však vztah pokračoval a po roce 1916 na ni rodina uvalila poručnictví a od Demla ji izolovala. V březnu 1918 Eliška Wiesenbergerová zemřela na tuberkulózu.
- 14 Deml v originále nad slovo *enden* ještě připsal (bez škrtu předchozího) též slovo *werden* („stát se“). Jde o typickou ukázkou jeho pozornosti ke slovům, jejich (sou)zvuku a významovým souvislostem.
- 15 Mladší ze dvou Lessingových dcer z prvního manželství se jmenovala Miriam, zemřela v dětském věku (1902–1912). Miriam se nazývala též vilka, z níž Lessing Demlovi v prosinci 1925 (i později) psal.
- 16 Deml zde cituje poslední verš Lessingovy básně *Widmung* (Věnování) z úvodu knihy *Meine Tiere* (vydal Oesterheld & Co. Verlag, Berlin 1926, s. 10). Hovoří-li Deml dále o tom, že jsou to slova Boží, naráží na první kapitolu biblické knihy Genesis, kde se opakuje výrok o dobrotě všeho stvoření včetně zvířat (viz Gen 1,4–1,25).
- 17 V originále se slova „*Alles ist gut!*“ a *Das Echo: Tochter Ruth...* rýmují.
- 18 Slovo *Alles* je v originále podtrženo dvakrát.

Hannover 31. března 1929
 Anderten
 Boží hod velikonoční

Můj milý příteli,

je nádherná, klidná velikonoční neděle — odpoledne, a ačkoliv je venku nevlídně, do oken nám zrovna buší kroupy a vítr nám brání v tom, abychom zapálili navršené klestí a jako každý rok měli náš velikonoční oheň, přesto cítím, že těžké dny této velmi studené zimy jsou již pryč, a v radosti svého srdce pocituji potřebu Vás pozdravit a opět Vám stisknout ruku, pokud mi ji podáte, Vám a paní Pavle Kytlicové a Antievě Pammrové,¹⁹ protože jsem v posledních dnech na ni stále myslel, neboť se ve svém zármutku cítím s Vámi spřízněn a nemám jinak nikoho, komu bych mohl vypovědět, jak mě zarmucuje, že nás Otokar Březina opustil.²⁰ Vy tomu rozumíte, tu a tam listuji ve třech Březinových knihách, a když si v nich čtu, jsou mi tím, čím Vám musí být každodenní ranní tichá mše. Jde o tom hovořit jen málo; je-li člověk spisovatelem a píše-li každý den, znesvěcuje slovo, jež se stává téměř hříšným.²¹ Kdybych vždy před sebou neměl němé květiny a kolem sebe zvířata, pak bych sebou ve svém povolání musel snad opovrhovat. Ach, kéž bych se mohl k Vám utéci. Nevím, jestli u Vás stále ještě čtete *Prager Tagblatt*, přinášel Vám přeci občas nějaký ten pozdrav ode mne; vyšly v něm mé staré válečné vzpomínky z lazaretu.²² Vy budete chápat, že nepíši rád dopisy, k jejich psaní chybí ona vnitřní pokojná nálada a ne pokaždé je Velikonoční neděle, kdy sedím sám ve své komůrce, jasně a radostně ponořen do sebe. Také jsem Vám poslal svou knihu *Démoni*,²³ domnívám se, že její filozofie je velmi blízká té Březinově; možná se Vám nelíbila, možná se Vám nezamlouvá její pohanskost, možná její křesťanskost; vidíte, jak již v mém raném mládí vše směřovalo k tomu, aby se tyto dva světy vyvážily, já se ale stále více stával pohanem. Překlad Vašich Květin²⁴ mě s Vámi zase více sblížil, a tak teď lituji,

19 Jako Antieva se Anna Pammrová podepisovala v některých svých dopisech (mj. Lessingovi), pod tímto titulem také vyšel fragment její životopisné prózy (vydalo Sursum, Tišnov 2003).

20 Otokar Březina zemřel 25. března 1929.

21 Lessing snad naráží na Březinovo veřejné odmlčení po roce 1907, které kontrastuje s jeho vlastním i Demlovým častým publikováním.

22 Lessing v listu *Prager Tagblatt* publikoval poměrně často, zde má na mysli text *Das Lazarett*, který vycházel v osmi pokračováních od 10. 2. do 19. 4. 1929 (do data tohoto dopisu vyšlo šest dílů).

23 *Dämonen*, vydal Oesterheld & Co. Verlag, Berlin 1928.

24 Lessing má zřejmě na mysli Demlovy *Mé přátele* (knížně poprvé 1913, podstatně rozšířeno 1917). Ukázky z této knihy v německých překladech Pavla Eisnera vyšly při příležitosti básnickových padesátin pod titulem *Aus dem Blumenbuch „Meine Freunde“* v *Prager Presse* 8, 1928, č. 230, příloha *Dichtung und Welt* č. 34, s. II, 19. 8. Výběr obsahoval básně v próze Pelyňku, Blíne, Fialo noční, Konvalinko, Maří liste, Kopřivo, Pivoňko, Kohoutku luční, Karafiáte, Maceško, Hadinče, Přesličko, Hořče, Sasanko, Konikleci, Mateřidouško, Zvonku, Charpo, Koukole, Čičorečko, Vstavači, Čekanko, Protěži, Jitroceli, Řebříčku, Blatouchu (*Moji přátelé*, 1913, s. 7–20), Rezku, Osíku, Žampiónu (*Moji přátelé*, 1917, s. 52–54) (viz Davidová 2012, s. 105). Sám Lessing v roce 1928 uveřejnil knihu nazvanou *Blumen* (vydal Oesterheld & Co. Verlag, Berlin) a daroval ji s vepsaným věnováním Jakubu Demlovi a Pavle Kyt-

že nejsem schopen číst česky. Moje Ruth — je to už velká, krásná a chytrá dívka a jemná duše — se mnou často o Vás mluví a má Květiny také moc ráda.

Prosím, přijměte tento velikonoční pozdrav jako slabou známku toho, že Vás ctíme a milujeme.

Váš Vám věrný
Theodor Lessing

Pozdrav Vašemu panu bratrovi,²⁵ který tento dopis doručí.

Mariánské Lázně
Miramonte
20. květen 1933

Milý příteli, ctěný příteli,

Vaši dobrou zásilku knih za mnou poslali a hádejte: Kdeže mě nakonec zastala? V Brně! — strávil jsem tam ale jen jeden den a následujícího dne jsem hned musel do Moravské Ostravy. Toužebně jsem otáčel hlavu směrem k Tasovu. Ano, tak rád bych býval přispěchal za Vámi.

Srdečně Vám děkuji za poslané knihy; bohužel neumím česky; ale Panenku²⁶ jsem okamžitě přečetl, s úctou a uchvácen, vzpomínaje na dobrotivou, zbožnou duši Pavly Kytlicové. —

Je to velmi pěkné. —

Nejsem s to vyprávět v dopise o svém osudu. Ale brzy Vás uvidím. V červnu budu zase v Brně, zhruba kolem 23. června přijedu do Tasova a strávím pár dní ve Vaší blízkosti. Moje paní a Ruth jsou stále ještě v Hannoveru, Ruth se před dvěma lety, ve svých sedmnácti, provdala, je z ní řádná mladá paní.

Trýzní mne, když čtu, že trpíte a jste osamělý. Naše vzájemné pouto pramení z hloubky, kam shon a sváry naší skutečnosti nedosáhnou, shledáme se per varios casus, per tot discrimina rerum,²⁷ a já se na to již těším.

Posílám díky a pozdravy.

Váš
Theodor Lessing

licové, exemplář se zachoval v Moravské zemské knihovně v Brně (více viz Nekula 1996). Deml dedikaci otiskl též ve *Šlépějích XXI* (1936).

25 Mínen Antonín Deml (1870–1939), poštovník v Tasově.

26 Jde o prózu Pavly Kytlicové *Panenka*, která tvoří 25. kapitulu prvního dílu její pětidílné vzpomínkové prózy *Rodiče a děti* (vlastním nákladem, Tasov 1927–1931) a kterou Deml vydal samostatně pod titulem *Die Puppe* v německém překladu Petera Hartwiga a s úvodní poznámkou o autorce od Kateřiny Sweerts-Sporckové v Tasově v březnu 1933. Česky vydala později Marie Rosa Junová, Tasov 1946.

27 Citát z Vergiliovy *Aeneidy*, kniha 1, v. 204, v překladu Otmara Vaňorného „Zaživše pohromy různé a tolik hrozivých zkoušek [, jdeme už v Latinský kraj, kde klidná nám slibuje sídla...].“

Praha dne 13. VI. 1933

Ctěný, milý příteli,

již čtrnáct dní jsem na cestách (Vídeň — Kuks — Praha), ale zítra již budu opět v Tasově a ohromně se na Vás těším. Napsal jste mi laskavě, že 23. tohoto měsíce přijedete do Tasova. Uděláme to tedy následovně: 20. a 22. června mám ve Vídni přednášku, večer. Ráno 23. června nasednu do rychlíku a pojedu do Brna a tam na Vás počkám. Prosím, napište mi laskavě, u kterého vlaku a kde Vás mohu téhož dne a v kolik hodin očekávat. Až do 19. VI. budu v Tasově u Velkého Meziříčí, od 19. VI. do 22. VI. včetně ve Vídni 8, Alserstrasse 35, u malíře a básníka Ant. Jos. Trčky.²⁸ Tuto vídeňskou adresu Vám posílám, neboť si nejsem jistý, zdali Vás toto mé psaní zastihne ještě včas.

Zdravím Vás co nejrůzněji a čekám na Vaši milou odpověď. I mí bratři²⁹ se na Vás velmi těší.

Jakub Deml

Tasov u Velkého Meziříčí
14. VI. 1933

Milý příteli,

právě jsem dorazil do Tasova, a našel jsem zde pro Vás dopis od pana Heina Gorného z Hannoveru³⁰ a vedle toho se táže i pan prokurista Artur Pächter (Česká banka Union, Praha), jestli se nacházíte u mne, že s Vámi musí hovořit o něčem důležitém. Pokud to pro Vás bude jen trochu možné, prosím, nečekejte až do 23. VI. a klidně za mnou přijedte okamžitě. Cestu znáte a já Vás vyzvednu, jen když budu vědět kdy a kde. Tak tedy au revoir,³¹ milý příteli!

Váš

Jakub Deml

P. S. Pokud byste nemohl přijet okamžitě, mám Vám ten dopis z Hannoveru někam poslat? Pokud ano, prosím kam?

Edici čerpající z Lessingova a Demlova fondu v Literárním archivu LA PNP v Praze připravily Daniela Iwashita a Šárka Kořínková.

Z německých rukopisných originálů přeložil Lukáš Motyčka.

28 Josef Anton Trčka (1893–1940), portrétní fotograf, který se věnoval dalším výtvarným a slovesným oborům. S Demlem jej pojil obdiv k Otokaru Březinovi.

29 Starší nevlastní Demlovi bratři, poštovník Antonín Deml a obchodník Josef Deml (1873–1934), oba v Tasově.

30 Německý fotograf Hein Gorny (1904–1967), manžel Lessingovy dcery Ruth.

31 Na shledanou.